

А. М. Судеркін, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ АГРОХОЛДИНГІВ У СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ

Анотація. У статті досліджено процес формування агрохолдингів у сільській місцевості, визначено їх роль у становленні економічного базису сільської громади

Ключові слова — агрохолдинг, сільська територія, соціальна відповідальність, сільська громада

Аннотация. В статье приведено исследование процесса формирования агрохолдингов в сельской местности, определена их роль в формировании экономического базиса сельской общины

Ключевые слова — агрохолдинг, сельская территория, социальная ответственность, сельская община

Annotation. In the article investigational process of forming of agroholdings in rural locality, certainly their role in becoming of economic base of rural community

Keywords agroholdings, rural territory, social responsibility, rural community

Постановка проблеми. Сучасний агробізнес в Україні переходить у нову еру свого розвитку, що пов'язане, перш за все, з тим, що в аграрному секторі активно розвиваються ринкові відносини. В результаті, домінуючим трендом стали процеси капіталізації сільського господарства, утворення великих формувань, що поступово формують нову карту агробізнесу в Україні. В цих умовах у найбільшій мірі реалізують свій шанс великотоварні підприємства і, так звані аграрні холдинги, які стали на сучасному етапі найефективнішим суб'єктом аграрного ринку.

Агрохолдинги скориставшись невизначеністю в аграрному секторі держави, шляхом акумулювання значних земельних та інвестиційних ресурсів, динамічно нарощують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції для задоволення попиту внутрішнього і зовнішнього агропродовольчих ринків, підвищують ефективність господарювання на селі.

Водночас такі тенденції часто призводять до негативних наслідків для розвитку сільської місцевості, адже традиційно аграрні підприємства брали на себе зобов'язання щодо підтримання соціальної сфери своїх працівників, які проживали компактно. Нові

агропромислові формування, за невеликим винятком, не розглядають такі проблеми як пріоритетні для себе, що вже призводить до занепаду життя в окремих населених пунктах (закриття шкіл, масова міграція населення, безробіття тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення і функціонування агрохолдингів, у контексті розвитку сільської території України присвячені роботи багатьох учених-економістів. До найвідоміших належать наукові праці С. Авдашевої, С. Дем'яненка, Т. Зінчук, Т. Осташко, П. Саблука, М. Хорунжого та ін. Проте, більшість із проблем, пов'язаних із швидкою капіталізацією сільського господарства, залишаються у стадії початкового вивчення. В наукових та бізнесових колах ще тривають гострі дискусії щодо перспективності домінування агрохолдингів, є побоювання щодо докорінної зміни в зв'язку з цим соціально-економічної основи сільської громади.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу становлення агрохолдингів як нового типу аграрних формувань на соціально-економічний розвиток сільської місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність агрохолдингів у сільському господарстві та розвитку економіки сільських територій, вочевидь, явище не однозначне, яке обумовлює і позитивні і негативні моменти. Відзначаючи позитивний аспект діяльності агрохолдингів у сільському господарстві, слід ще раз зазначити їх зв'язок з припливом в аграрний сектор довгострокових інвестицій, оскільки ні держава (через бюджети різних рівнів), ні тим більше сільськогосподарські виробники забезпечити аграрний сектор інвестиціями не можуть.

З іншого боку, діяльність агрохолдингів породжує проблеми, які ще вимагають свого аналізу і осмислення. Виникнення агрохолдингів пов'язують з проблемою монополізації якщо не галузі, то в певній мірі місцевих і регіональних ринків, з відповідною негативною дією на інтеграційні процеси і формування національного ринку продовольства. Ми говоримо про тенденцію, а динаміка інтеграції несільськогосподарських компаній у сільське господарство залишається високим, тому рівень концентрації землі може бути істотно підвищений найближчими роками. До того ж слід мати на увазі, проблема полягає не в рівні концентрації землі (просто — це найдоступніший показник з тих, що є), а в рівні концентрації виробництва на регіональному рівні. Маючи в обробці до 10 % землі від загального фонду ріллі, на рівні області, агрохолдинг, використовуючи сучасні методи організації виробництва, техніку і технології, в змозі виробляти набагато істо-

тнішу долю сільськогосподарської продукції і продовольства в регіоні набуваючи позицій монополіста [1].

Із проблемою монополізації і розростання розмірів агрохолдингів пов'язують і проблеми ефективності їх управління. В даний час існує позитивний аспект цієї проблеми — агрохолдинги сприяють зростанню ефективності управління в сільському господарстві. З іншого боку необмежене зростання самих холдингів породжує проблему їх перетворення у некеровані структури, в яких зникає межа між ефективним і безконтрольним управлінням, з відповідними негативними наслідками для регіону безпосереднього функціонування.

Діяльність агрохолдингів пов'язують також із вирішенням (або виникненням) соціальної проблеми в сільській місцевості. Є немало прикладів того, що агрохолдинги беруть на себе вирішення соціальних питань місцях (фінансування соціальної інфраструктури, будівництво доріг, перепідготовка кадрів й ін.). Багато соціальних питань вирішуються по узгодженню з місцевою адміністрацією, яка не в змозі фінансувати з бюджету вирішення соціальних проблем на селі.

Висвітлення інформації про соціальну відповідальність та підтримку сільських територій розглянемо на прикладі агрохолдингів — Астарта-Київ, Укрзернопром, СварогВестГруп, Нібулон (інформація взята безпосередньо з офіційних сайтів компаній).

Агропромхолдинг «Астарта-Київ». Приділяє увагу і підтримує дитячі будинки, лікарні, будинки ветеранів і учасників війни, церкви, школи. Особлива увага приділяється дітям. Взято шефство над школами, розташованими в населених пунктах, де працюють підприємства компанії, зокрема Яреськівською загальноосвітньою школою ім. Ф. П. Бородько, Шишацькою гімназією, Михайлівською спецшколою-інтернатом. Надається можливість навчання у вищих навчальних закладах України за рахунок холдингу кращим учням підшефних шкіл, підтримуються дитячі футбольні команди, організуються екскурсії переможцям олімпіад, надається допомога у придбанні новітнього технічного устаткування та інша посильна допомога. «Астарта-Київ» надає благодійну допомогу Великосорочинській школі-інтернату для дітей з малими та загугаючими формами туберкульозу (с. Великі Сорочинці). Постійно підтримуються церкви і монастирі, зокрема Мгарський монастир, Свято-Михайлівська церква.

Діяльність холдингу безпосередньо впливає на поліпшення соціальної ситуації на Полтавщині та Вінничині, перш за все, за рахунок створення додаткових робочих місць для населення цих

областей. Загальна кількість зайнятих у холдингу перевищує 7 тис. осіб, тільки близько 100 чоловік з яких працюють в головному офісі в Києві, а інші — у згаданих регіонах. Додаткову цінність представляє те, що ці робочі місця створюються в сільській місцевості, де проблема зайнятості населення стоїть особливо гостро. Керівництво та співробітники холдингу ведуть активну суспільну діяльність, яка направлена на захист інтересів цукрової галузі.

Соціальна відповідальність бізнесу, перш за все, передбачає виконання агропромхолдингом зобов'язань по своєчасній оплаті податків, виплаті заробітної плати та інших видів винагород і премій, створення нових робочих місць, а також проведення благодійних заходів. Агропромхолдинг не лише забезпечує робочі місця, але й гідні умови життя і праці своїм співробітникам, сприяє їх самореалізації підвищуючи рівень кваліфікації, підтримує дитячі садки, школи, будинки культури тощо.

З 2009 року введені в дію Договори соціальної відповідальності, що визначають напрями співпраці агропромхолдингу з місцевими громадами в населених пунктах, де він веде свою діяльність. При цьому агропромхолдинг здійснює регулярну оцінку потреб громад, а також проводить зважену та відповідальну політику присутності в регіонах, демонструючи свою стратегічну спрямованість на позитивний вплив та стабільний регіональний економічний розвиток. Це допомога місцевим школам, дитячим садкам, будинкам для літніх людей, будинкам культури, бібліотекам та лікарням. Бюджет соціальних програм агропромхолдингу у 2008—2009 роках склав близько 10 млн грн.

Холдинг «Укрзернопром». Діяльність компанії побудована на принципах соціальної відповідальності перед суспільством, що обумовлює досягнення комерційного успіху шляхом цінування естетичних принципів, вияву поваги до людей, суспільства, оточуючого середовища. «Укрзернопром» активно бере участь у вирішенні соціально важливих проблем, які гостро стоять перед населенням сільської місцевості (допомога лікарням, дитячим будинкам, церквам, школам). Здійснюється шефство над школами, розташованими у населених пунктах, де працюють підприємства компанії.

Корпорація «СварогВестГруп». Компанія від початку діяльності ставить перед собою високі стандарти соціальної відповідальності, а саме — виробництво якісного та безпечного товару, забезпечення належних умов роботи для своїх працівників, надання для них рівних можливостей, інвестування у навчання та розви-

ток персоналу. Це також дотримання етичних правил ведення бізнесу у прозорий та відкритий спосіб, запровадження ефективного корпоративного управління, своєчасна сплата податків. Один з найважливіших аспектів соціальної відповідальності — діяльність, яку корпорація спрямовує на покращення життя у територіальній громаді. Таку діяльність корпорація вважає високоперспективним інвестуванням, яке сприятиме розвитку духовного та матеріального добробуту суспільства в цілому та корпорації зокрема.

Починаючи з 2007 року, в корпорації діє відділ інформаційної та соціальної політики, який комплексно вивчає, аналізує та у взаємодії з органами місцевого самоврядування та територіальними громадами фінансово сприяє вирішенню найбільш актуальних питань у сфері освіти, медицини, духовності, благоустрою тощо. За цей рік було виділено кошти в сумі близько 1,5 млн грн на задоволення соціальних потреб населених пунктів. За значний внесок у вирішення питань соціальної сфери та активну громадянську позицію корпорації «Сварог Вест Груп» за підсумками національного конкурсу «Благодійник року 2007» було присвоєно почесне звання «Благодійник року Хмельниччини».

У 2008 році корпорація стала ініціатором заключення Угод про соціальне партнерство з кожною територіально-адміністративною одиницею, на якій веде свою роботу. Зокрема, на розвиток соціальної сфери населених пунктів щорічно виділятиметься 10 грн за кожен гектар орендованих земель.

Окрім того, розроблено та запущено в дію Програму соціальних інвестицій корпорації «Сварог Вест Груп» під назвою «З людьми і для людей», яка передбачає можливість додаткової фінансової та матеріально-технічної підтримки ініціатив територіальних громад по вирішенню соціальних потреб. Заповнивши та подавши на розгляд аплікаційні форми заяви та проекти, у місячний термін можна очікувати рішення комісії щодо участі у запропонованому проекті.

У цілому, корпорація відкрита до діалогу щодо реалізації програм та проектів, які мають на меті піднесення та розвиток рівня життя краю.

Компанія «Нібулон». Зі стабільною роботою «Нібулону» пов'язаний добробут 35 000 громадян України та їхніх сімей, у тому числі 3200 робітників підприємства і 25 000 арендодавців. «Нібулон» систематично займається благодійництвом. Компанія допомагає як міським, так і сільським навчальним закладам, будинкам культури, бібліотекам у придбанні сучасного комп'ю-

терного, копіювального, музичного та іншого обладнання. Компанія зазначає, що її допомога має не одноразовий, а системний характер. Також розроблено програму «Нібулонівський стандарт», відповідно до якої здійснюється допомога дитсадкам, інтернатам. Надається комплексна підтримка навчальним закладам і вкладаються довготермінові інвестиції у розвиток інтелектуального і культурного потенціалу підростаючого покоління.

Здійснюється регулярна підтримка медичних закладів: придбання обладнання, вартістю понад 1 600 000 грн, виведено медицину Миколаєва на якісно новий рівень.

Компанія виділяє кошти на розвиток інфраструктури як Миколаєва, так і сільської місцевості: профінансовано ремонт міських доріг (сполучення Наміва і Жовтневого проспекту), проведено газифікацію райцентру Доманівка та ряду вулиць у селах району, профінансовано підведення газу до с. Прибужжя (газифіковано дитсадок і 57 будинків), за рахунок підприємства газифіковано дві вулиці у с. Широкий Лан.

Надається також допомога церквам, благодійним фондам, дітям-сиротам, інвалідам, організаціям ветеранів війни та праці. Здійснюється фінансова підтримка публікації літературних видавництв. Завдяки «Нібулону» другий рік поспіль до Дня знань усі першокласники м. Миколаєва та понад 70 інших шкіл України отримали краєзнавчі книги «Моє улюблене місто Миколаїв». У кінці вересня 2007 р. з нагоди ювілею області компанія подарувала дитячому роважальному центру «Городок Сказка» дерев'яну фортецю. Компанія зазначає, що це лише невелика частина реалізації концепції соціальної відповідальності бізнесу.

Мешканці с. Бутовське та с. Головкивки Олександрійського району Кіровоградської області, де функціонує ТОВ «Укragроком» — агрохолдинг, площа сільськогосподарських угідь якого становить 37 тис. га, зазначають, що підприємство за зверненням селян надає необхідну посильну допомогу: придбало для сільських жителів сучасний реаніомобіль, діти, що проживають на території сільської ради, забезпечені безкоштовними обідами у школі. У с. Головкивці за кошти компанії ведеться озеленення місцевості [2].

У той же час соціальна проблема села залишається і навряд чи її вирішення можливе в середньостроковій перспективі. Соціальна проблема посилилася в багатьох регіонах з приходом в сільське господарство агрохолдингів, оскільки породила ситуацію спільного існування маргінального деградуючого села і ефективно працюючих анклавів.

З іншого боку, соціальна напруженість у сільській місцевості з приходом холдингів зростає, оскільки вони концентрують кращу землю, кадри, техніку. З проблемою холдингів пов'язана і проблема виникнення надлишкової робочої сили на селі. Ряд компаній, організовуючи сільгоспвиробництво, привозить з собою і нові кадри (з інших регіонів або використовує іноземну робочу силу), оскільки частенько наявна в сільській місцевості робоча сила ні по рівню своєї кваліфікації, ні по відношенню до праці не відповідає вимогам сучасно організованого виробництва.

Нарешті, ще одним наслідком діяльності агрохолдингів у сільському господарстві, в середньостроковій перспективі, може стати вихід капіталу (з галузі) на стан сільського господарства. У ситуації ейфорії від високої динаміки останніми роками приватних інвестицій у сільське господарство мало хто замислюється над тим, що скорочення можливостей для здобуття надприбутків у сільському господарстві може викликати хвилю відтоку інвестицій з галузі.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що частина агрохолдингів здійснює підтримку розвитку сільської місцевості та бере на себе соціальну відповідальність. Проте традиційна основна проблема селянина — потреба у техніці для обробітку ґрунту — не вирішується агрохолдингами і покладається на дрібних підприємців. Підтримка сільських територій агрохолдингами має, як правило, благодійний характер і може здійснюватися як одноразово, фрагментарно, так і систематично. Перелік заходів підтримки майже ідентичний для всіх наведених прикладів. Такі заходи здійснюються на розсуд агрохолдингів, що означає їх необов'язковість. Звичайно, ці заходи є схвальними, проте, на жаль, ми маємо констатувати невсезагальність такої підтримки. Тому ми висловлюємо думку, що обов'язковість підтримки розвитку сільської місцевості агрохолдингами, якщо така має місце, повинна законодавчо регулюватися та ідентифікуватися в законодавчих документах. Менеджменту агрохолдингів слід регулярно висвітлювати інформацію про здійснені заходи підтримки розвитку сільської місцевості.

Література

1. Дем'яненко С.І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс]. — www.ier.com.ua
2. Офіційні сайти холдингів. — <http://domik.volyn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini>

Стаття надійшла до редакції 17.04.2011 р.